

Teuta BEKTESHI-AJETI

**FEMRA SHQIPTARE SINONIM I QËNDRESËS,
TRIMËRISË DHE SAKRIFICËS**

Qëndresa dhe sakrifica e femrës shqiptare gjatë historisë është sinonim i zërit të atdheut, trimërisë dhe guximit. Në kontekste të ndryshme kohore, në rrethana të vështira dhe ngulfatëse dolën heroína, trimëritë e të cilave tejkaluan kufijtë gjinorë dhe kombëtare. Ato triumfuan dhe arritën suksese gjatë historisë si Mbretëreshë Teuta me ushtrinë e saj që sfidoi piratët romake në detin Adriatik, më pas Laskarina Bubulina, Tringë Smajli, D'ora Distria, Motrat Qiriazi, Lacika Martinaj, Shote Galica, Musine Kokollari, Xhevë Lladrovci, Hyrë Emini dhe shumë femra të tjera.

Historia jonë kombëtare gjatë shekujve të rëndë të robërisë, me uljet dhe ngritjet e saja në periudha të ndryshme historike është e mbushur me shembuj të heroizmit të femrës shqiptare. Roli aktiv dhe kontributi i saj në fushë të betejës dhe në prapavijë për lirinë e atdheut është i pamohueshëm dhe imediate nga periudha ilire e këndeje. Nënata, motrat dhe bijat tona nëpër shekuj e mijëvjeçar marshuan krenare dhe të papërkulura bashkë me burrat, djemtë, vëllezërit, prindërit dhe bashkëshortët që nuk lejuan asimilimin duke ruajtur gjuhën, historinë,

traditën, kulturën dhe përkatësinë tonë kombëtare dhe arritëm deri këtu të vetëdijshëm për të vazhduar rrugën.

Shekulli 15 theksohet si shekull i kthesave të mëdha për femrën shqiptare, duke parasysh normat morale e juridike të vendosura gjatë shekujve mesjetarë. Në shekullin 19 gjatë Rilindjes Kombëtare Shqiptare femra shqiptare është edhe më aktive ku me armë në dorë merr pjesë në luftërat për liri e pavarësi. Ajo është pjesëmarrëse aktive në kryengritjet e mëdha të viteve 1910-1912. Në grykë të Kaçanikut femrat shqiptare dolën me armë në dorë ballë për ballë armikut. Në malësi të Mbi-Shkodrës, Dibrës e anekënd Shqipërisë.

Femra shqiptare në Lëvizjen kombëtare për çlirim në Kosovë dhe viset e tjera shqiptare në ish Jugosllavi krahë për krahë me burrat u ndodhën në krye të organizimit, fillimisht si pjesëmarrëse të organizatave legale, gjysmë legale dhe ilegale. Veprimtaria ilegale e femrës shqiptare duke qenë pjesëmarrëse e grupeve ilegale për në periudhë kohore gjysmë shekulli mori përgjegjësi jo vetëm në strukturimin e grupeve por edhe në ndërtimin ideor e politik të tyre duke vënë në plan të parë çështjen kombëtare.

Grupi i parë ilegal i organizuar nga gratë është bërë në vitin 1944, i quajtur «Komiteti Femnuer» të organizuar nga Nesibe Zhuri së bashku me Luçije Bashotën, Xhuliana Matejën, Siçilia Krasniqin, Roza Mjedën, Mrika Gjokën, Nane Shylin dhe Roza Cukin, në përkrahje të organizatës ilegale «Komiteti Nacional Demokratik». Bashkëthemeluese e kësaj organizate ishte edhe Marie Shllaku, Bije Vokshi që synonin bashkimin e Kosovës me Shqipërinë dhe mbështesnin Lëvizjen anti komuniste dhe anti jugosllave. Veprimi i tyre ishte i drejtpërdrejtë dhe aksionar në përgatitjen a materialit propagandues, angazhimin e vajzave të reja në organizatë, në bartjen e materialeve, informacioneve, ushqimit, armëve në qendrat e rezistencës aktive dhe ushtarake të lëvizjes kombëtare shqiptare në Kosovën e ripushtuar nga formacionet ushtarake dhe policore serbo-malazeze e maqedonase.

Më 1974, u formua grupi ilegal «Grupi revolucionar» që në përbëje të tij kishte edhe femra si Haxhere Sylja dhe Hidajete Osmani. Grup të organizuar të karakterit gjinor nuk ka pasur deri më vitin 1982 kur grupi i vajzave Teuta Hadri, Teuta Bekteshi, Naime Maçastena të përkrahura edhe nga vajzat tjera themelojnë grupin «Shqipet e Lirisë».

Po në vitin 1982, në Pejë një grup përgjithësisht vajzash si Have Shala, Robert Rasaj, Myrvete Dreshaj, Zyrafete Muriqi, Zoge Shala, Hidajete Kelmendi, Safete Krasniqi, Avni Haxhaj, themelojnë grupin «Ideali».

Më 1984, në «Lëvizjen për bashkimin e shqiptarëve» vepronte dega e vajzave me Emira Rakovica, Merjeme Berisha, Elhame Shala, Drita Halimi, Ajshe Caka dhe Sharije Gërguri.

Ndjenja e fuqishme për lirinë që lind me vetë njeriun u ushqye me dashuri në familjet tona. Më 28 Nëntor 1968 me rastin e demonstratave dhe ngritjes së flamurit në Kosovë edhe familje ime ngriti flamurin në fshatin Llopat të Kumanovës kur unë isha vetëm 10 vjeçe. Mospajtimi me padrejtësitë, shtypjen e egër, mohimin dhe tendencës e zhbërjes të popullit tim nga regjimi represiv dhe kriminel jugosllav, nxiti nevojën e angazhimit dhe aktivizimit tim në Lëvizjen Kombëtare për Çlirim.

Krijua kontakte me njerëz të organizuar dhe në shtator të vitit 1978, së bashku me Hasan Malën (vëllai i heroit Rexhep Mala), Teuta Hadrit dhe Remzije Limanin, formuam celulën tonë, të drejtuar nga Hasan Mala i cili kishte lidhje direkte me OML të Kosovës që vepronim në bazë të planit dhe programit të saj.

Takimet ishin të rregullta (çdo tre javë), ndonjëherë edhe më shpesh varësisht nga aktivitetet. Për shkak të rrezikshmërisë së lartë, çdo gjë zhvillohej në konspiracion të plotë.

UDB-ja ishte shumë aktive dhe për shkaqe sigurie ne i përdornim pseudonimet. Qëllimi dhe angazhimi kryesor i çdo anëtari ishte zgjerimi i radhëve, përgatitja e simpatizantëve të lëvizjes, leximi dhe shpërndarja e literaturës të ndaluar, formimi i celulave treshe dhe

në disa raste edhe celulare dyshe, përgatitja, shtypja dhe shpërndarja e pamfleteve, shkrimi i parullave dhe ndërmarrja e aksioneve tjera.

Aktivitetin e zgjeruam në përfshirjen e shtresave të gjëra në lëvizje, duke hyrë në familje kryesisht të shtresave të mesme dhe të varfra që na i hapnin dyert, na mbështesnin, ndihmonin dhe strehonin. Më duhet të theksoj posaçërisht familjet e Jahja dhe Adem Pllashnikut në lagjen e Muhaxherëve, shtëpinë bazë të Fehmi e Nazmije Bajramit në Ulpianë, familja e Bislim Hamitit në Arbëri (ish lagja Dragodan), familja e Sadije Shabanit e shumë e shumë te tjera.

Nga viti 1978 deri më vitin 1981, ishin formuar mjaft celula të reja që vepronin kudo në Kosovë. Në Prishtinë vepronin Remzije Limani me pseudonimin Ganimete, Teuta Bekteshi - Flora, Teuta Hadri - Lulja, Teuta Hamiti – Shqipja, Naime Maçestena – Fato, Bujar Zeneli – Sokoli, Kimete Limani – Ganja, Sami Pireva – Besniku, Flora Ramadani – Besa, Bajram Bahtiri, tash dëshmor, Shukrije Gashi.

Në Prishtinë vepronin edhe shumë aktivistë që prisnin të bënin betimin. Në Gjakovë vepronin një numër i madh aktivistësh si Fahredin Hoxha me pseudonimin Nini, 3 herë i burgosur politik, Lumnije Musa – Ganimetja, Sulejman Musa – Abedini dhe Fuat Haxhibeqiri – Besniku. Në Suharekë vepronte Shemsije Elshani - Flaka, Zyrafete Kryeziu me grupin e saj. Në Rahovec vepronin Mejreme Krasniqi, Mehrije Krasniqi. Në Malishevë Mira Kuqi me grupin e vajzave të Malishevës, Zade Kelmendi dhe Gjyle Berisha.

Në Drenicë vepronte Xhevë Krasniqi-Lladrovci, Xhyle Hiseni dhe Sevdije Krasniqi. Në Gjiilan vepronin Saime Isufi, Remzije Limani, Hanife Mala (bashëshortja e heroit të popullit Rexhep Malës), Shyrete dhe Qefsere Mala, Saime Limani, Xhezide Osmani, Suzana Basha e shumë e shumë të tjera. Në Ferizaj vepronin Hafide Topalli, Nazife Xhemajli, Shadije Xhemajli, Minire Ramadani, Florie Ramadani, Elmaze Grainca, Shadije Jahaj dhe grupi i gjerë i femrave me Lumnije Morinë. Në Mitrovicë vepronin Remzije Maxhuni, Ajshe Osmani dhe të tjera.

Aktivitetet u intensifikuan në tërë territorin e Kosovës me shkrimin e parullave «Poshtë Titizmi», «Ja vdekje ja Liri» kudo, në shkolla, institucione, stacione autobusësh, asfalte e gjetkë. U ndërmorën aksione për fshirjen e emrit të renegatit Tito e gjatë disa metra në kodër të Kamenicës më 1980 nga Hasan Mala, Teuta Hadri dhe Remzie Limani, pastaj thyerja e fotografisë së Titos në Institutin epidemiologjik të higjienës, fshirja e emrit të Titos në fshatin Llopat të Kumanovës nga Teuta Bekteshi. Përgatitja, shtypja dhe shpërndarja e 300 trakteve, gjysma e të cilave u shtypën në banesën e Teuta Bekteshit dhe u shpërndanë po ashtu nga Teuta Bekteshi dhe Sami Pireva në lagjen Bregu i Diellit, ndërsa gjysma tjetër u shtypën në shtëpinë e Suzana Agajt me makinë të thjeshtë shtypi dhe u shpërnda në lagjen e Muhaxherëve, ku kërkonim ngritjen e zërit kundër shtypjes dhe represionit serb. Veprimtaria ilegale, me të gjitha vështirësitë dhe rreziqet ishte sfidë. Vlerat që karakterizonin veprimtarët dhe veprimtarët ishin serioziteti, përgjegjësia dhe vetëmohimi. Shërbimi sekret serb i shtoi përndjekjet, derisa veprimtarët ishin të vetëdijshme për pasojat duke marrë parasysh arrestimet, burgosjet, torturimet por edhe ballafaqimin me vdekjen.

Represioni serb nuk e ndali dot vrullin, dëshirën tonë për zgjidhjen e çështjes kombëtare, punën madhore për çështjen e kombit të ndarë padrejhtësisht nga Evropa e cila na la jashtë kufijve të shtetit amë. U burgosën një numër i madh i veprimtarëve e ndër to isha edhe unë. Revolta popullore me forcën e rinisë dhe gjakun e saj u poq më shpejtë se sa mendohej. Më 11 Mars 1981 në mezen e studentëve shpërtheu revolta. Abdullah Tahiri dhe Bahrije Kastrati përplasën tabakët e bukës duke thënë «Kështu nuk durohet».

Fuqia e revoltës u bë edhe më e fortë me ardhjen e studentëve nga të gjitha konviktet duke rritur forcën dhe moralin. 11 Marsi i vitit 1981, 26 Marsi dhe 1-2 Prilli jehoi fuqishëm zëri i brendshëm i popullit tim që nuk ndalej më. Rrugët, sheshet e Prishtinës u vërshuan nga masa. Entuziazmi, solidariteti dhe etja për liri përfshiu gjithçka. Si

të mos kujtojmë Trëndëlinë Ladorishtën nga Struga e Maqedonisë, vajza që u mbështoll me flamur në demonstratat e 26 Marsit 1981. Ajo nuk e lëshonte flamurin edhe pse u sulmua me aq tërbim nga policia dhe bërtiste «O flamurin motra, kapeni mos të bjerë në dorë të armikut, flamurin, flamurin».

Femra shqiptare me pjesëmarrjen masive në demonstratat e vitit 1981 dhe roli i saj ishte i pakontestueshëm si faktor i proceseve historike që mori përmasa deri atëherë të papara. Përpjekja e popullit tonë për liri e pavarësi u konkretizuan me kërkesën

«Kosova Republikë». Burgosjet, torturat dhe trajtimi çnjerëzorë nga inspektorët e UDB-së nëpër burgjet famëkeqe jugosllave nuk e zbehën besimin dhe bindjen në drejtësinë e kauzës sonë për liri. Parësore ishte që ne t'i ruanim e të mos i zbulonim shoqet dhe shokët tanë, të ruhej vazhdimësia e aktiviteteve që lëvizja mos të dobësohej. Marrjet në pyetje me ditë dhe net të tëra ishin shumë të vështira. Neve, qelitë e burgut na kthenin të rraskapitura, të sakatosura dhe të torturuara mizorisht por na forconin shpirtërisht e moralisht. Të izoluar dhe të lidhura në qelitë, vetmi të burgut të Mitrovicës kënga

«Ç'po i bie era more retë e zeza» e Havë Shalës e ndërprerë në mes nga gardianët, jehonte me gjithë fuqinë që kishte dhe përshkonte burgut tej për tej duke më thënë këtu jam edhe unë dhe nuk jemi vetëm.

Lidhshmëria shpirtërore me botën me ide, me vlera shoqërore, të menduarit e njëlojtë si me bashkëluftëtarët tanë brenda burgut ashtu edhe me ata jashtë tij, edhe pse të izoluar fizikisht e moralisht, na bënë të mos ndiheshim të vetmuara.

Dënimet drakonianë që shqiptoheshin nuk e tundnin dhe nuk e thyenin qëndrimin, vendosmërinë për të vepruar drejt zgjidhjes përfundimtare të çështjes kombëtare. Në bankat e zeza të gjykatoreve femrat shqiptare mbronin me dinjitet të drejtën e popullit për liri dhe barazi. Ato njihnin vetëm një gjyq, gjyqin e ndërgjegjes. Uniteti i tyre i tmerronte trupin gjykues dhe bashkëpunëtorët e shërbimit sekret jugosllav që sot, për fat të keq, mund të ndodhen në të njëjtat pozita si

dikur kur dënonin dhe nuk ngopeshin nga dënimet e shqiptuara, por kërkonin hapjen e procedurave të reja penale për shokët dhe shoqet tona.

E gjithë kjo e forconte edhe më tepër dhe e nxiste aktivitetin e të burgosurave brenda dhe të veprimtareve që ishin jashtë mureve të burgjeve. Ekzistenca jonë varej nga vetëdijesimi i kësaj ndarjeje në margjinë dhe pranimi i vazhdueshëm i faktit se ne jemi pjesë e patjetërsueshme dhe vitale e kësaj tërësie. Kjo ndjenjë e tërësisë në vetëdijen tonë na jepte një shikim kundërthënës të botës, një vizion të atillë të cilin agresorët nuk e kishin. Ajo lidhje e fuqishme na ka mbajtur, na ka ndihmuar që në luftën tonë t'i tejkalojmë vuajtjen, dëshpërimin, keqtrajtimin dhe e ka fuqizuar ndjenjën tonë të mëvetësisë e të solidaritetit. Ndërmjet njerëzve që bashkërisht të luftojnë për liri ekziston një lidhje e vetme. Ata njohin përvojën e solidaritetit politik dhe roli i femrës në lëvizje, qoftë primar, qoftë sekondar, njihet dhe pranohet si pjesë shumë e rëndësishme dhe e dobishme. Ideali ynë, përpjekjet dhe sakrificat e gjeneratave të tëra dhe epopeja e Lavdishme e UÇK-së për Kosovën e lirë e të pavarur, u bë realitet.

Lufta për një shoqëri të re, të bazuar në parimet e respektit, bashkëpunimit dhe përgjegjësisë shoqërore vazhdon.

Pra, vazhdon njohja e nevojës individuale që të luftojmë kundër të gjitha llojeve të shtypjes dhe me këtë të arrijmë një nivel të konsiderueshëm të vetëdijes politike.

Gratë dhe burrat duhet të mësojnë të dialogojnë pa imponime, të jenë partnerë të barabartë në sferat e jetës private, publike dhe në vendimmarrje. Me një fjalë, të udhëhiqemi nga forca e sinergjisë e jo antagonistë dhe bashkërisht të punojmë për një shoqëri më humane, prosperuese dhe demokratike.

